

Una nova inscripció romana localitzada a l'església parroquial de la Santa Creu de Cabrils

Laura Bosch
Diana Gorostidi
*Museu de Cabrils / Institut d'Arqueologia
Clàssica-Universitat Rovira i Virgili*

Introducció

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar una nova inscripció romana inèdita, localitzada en un carreu situat a la façana de tramuntana de l'església de la Santa Creu de Cabrils.

Façana de tramuntana amb el carreu inserit just per sobre del fanal collat a la paret.

(Foto: Jordi Montlló)

La troballa d'un fragment d'inscripció romana reaprofitada per a la construcció del temple parroquial de Cabrils no és un fet aïllat. Al llarg de la història, els constructors i els pagesos han emprat la pedra procedent d'edificis abandonats o

ensorrats. Els elements més notables són llandes, muntants i pedres cantoneres. Un exemple molt clar és el cas de l'ermita de Sant Cristòfol, on s'observen diversos carreus romans extrets, amb tota seguretat, de la vil·la romana que fou destruïda en aquest indret per les obres de l'autopista del Maresme l'any 1969.

L'edifici parroquial, tal i com el coneixem, comença a construir-se l'any 1704, segons es desprèn de la llinda gravada a l'entrada de la sagristia. El material emprat són els granitoides (granits i granodiorites) lligats amb morter de calç, si bé, es localitzen alguns afegitons posteriors realitzats amb maó. S'aixeca damunt d'un turó de granit descompost, però encara molt consistent, mitjancer entre el sauló i el granit dur que es coneix amb el nom de pa mort.¹ La manca de fonamentació va ser motiu de baralles i altercats amb el poble veí de Vilassar de Dalt, del qual el veïnat de Cabrils va dependre fins a la seva independència, l'any 1821.

La façana principal està orientada a migdia. La rectoria està adossada al mur de llevant. És un edifici de planta rectangular amb la façana principal orientada també a migdia. Entre finals del s. XIX i principis del s. XX s'aixeca l'edifici o capella del Santíssim, al qual s'accedeix des de l'interior del temple i a través d'una porta situada a la façana de tramuntana de la rectoria. A la casa del rector, cal assenyalar la presència d'una gruta (Bosch 2017: 121; Bosch 2018: 149) dissimulada per una trapa de fusta al quartet del sota escala. S'hi accedeix per una escala de ferro, però el seu accés originari es feia baixant per un seguit de graons excavats en el pa mort que posteriorment es va tancar enrajolant-se amb un paviment de tova vermella i més endavant amb rajol hidràulic.

Per altra banda, també és primordial destacar que, en aquest indret, ja s'hi alçava una esglésiola. Jordi Galbany i Planas (Galbany 2006), parla d'una documentació conservada a l'arxiu parroquial on s'esmenta que « en fer el vall, els constructors es varen donar compte de que allí hi havia les restes d'un altre edifici i varies sepultures amb les restes al seu interior ».

Malauradament, l'arxiu parroquial va ser saquejat i cremat al bell mig de la plaça durant la Guerra Civil i, per tant, la informació més antiga fins ara localitzada és la que ens proporcionen les Visites Pastorals. A la Diòcesi de Barcelona, s'inicien l'any 1303 amb el pontificat de Ponç de Gualba. Immediatament, visita Sant Genís de Vilassar, matriu del veïnat de Cabrils i de Sant Cristòfol. Les visites se succeiran, però, durant tots aquests anys, en cap moment hi ha una referència explícita de visita a la capella de la Santa Creu o a l'ermita de Sant Cristòfol. La primera dada escrita és la del 10 de setembre de 1508.² Mes endavant, s'esmenta la visita de l'any 1605³ on

¹ Conegut també amb els noms de pedra malalta, pedra malsana o rocamort.

² V.P. Vol. 29, fol. 114v-116r (10-IX-1508).

³ Elenc, vol. 44 a, fol. 142 ter (a. 1605).

s'assenyala una visita a la capella de Cabrils i precisa que és sufragània de Sant Genís —Vilassar de Dalt. En cap moment, en la documentació estudiada, es parla que la fàbrica es trobi en un estat ruïnós o d'abandonament. Però el que és cert és que es produeix un salt en el temps fins a l'any 1726.⁴ Un buit d'un segle si tenim en compte que el nou edifici s'inicia l'any 1704. Incendi, enfonsament o causa natural com un possible terratrèmol,⁵ res de moment permet aclarir què va succeir. Tampoc, en la poca documentació que resta, s'ha pogut trobar cap pista relacionada amb la justificació de l'ampliació d'un temple existent o ruïnós.

Sigui com sigui, a principis dels anys vuitanta del segle XX, durant la construcció d'una rampa al costat de ponent de les escales per permetre pujar el carro dels morts, els paletes comencen a extreure les restes de diversos enterraments amb el cap orientat cap a llevant. Durant la documentació dels fets, Laura Bosch s'interessa pel material constructiu del temple i és així que localitza el carreu amb la inscripció a la façana de ponent. La construcció de la capella del Santíssim adossat a la façana orientada al nord-est, no ens permet comprovar l'existència d'altre material reaprofitat que presenti alguna marca o inscripció.

La inscripció

Es tracta d'un bloc paral·lelepípede de pedra vermella gres (*Buntsandstein*) inserit a uns 4 m d'alçada darrera d'un fanal en la paret exterior de l'església.⁶ Les seves mesures són 28,5 x 42 (es desconeix la seva amplada). Conserva dues línies d'inscripció en capital quadrada amb solc triangular, amb lletres de 9,9 cm i interlineació d'1,5 cm. Les característiques paleogràfiques corresponen a la capital quadrada de mòdul marcadament quadrat, amb les «O» completament rodones. Es documenta una única interpunció al final de la segona línia, seguida d'un espai en blanc que marca una sagnia a la dreta respecte a la línia superior. Aquesta distribució del text permet suposar que el bloc correspon a la part final inferior dreta d'un text que ocuparia diversos blocs més col·locats a la esquerra i, almenys, en una fila superior. La lectura de les lletres és clara:

⁴ Elenc, vol. 74, fol. 57 (a. 1726).

⁵ Si bé tenim terratrèmols molt ben documentats durant els segles XIV i XV, no és el cas per al segle XVI.

⁶ Examen macroscòpic del material a càrrec de la Dra. Anna Gutiérrez Garcia-Moreno, directora de la Unitat d'Estudis Arqueomètrics de l'ICAC.

[---]TONE[---?]
[---]TIO · [---?]

La primera línia conserva quatre lletres, la primera i quarta escapçades pel retall del bloc. De l'última lletra és possible reconèixer els tres traços horitzontals de la lletra E. La part del text conservat a la primera línia podria correspondre a la fórmula onomàstica d'un personatge. La seqüència TONE podria interpretar-se, per una banda, com la forma en ablatiu d'un cognom com, per exemple, *Cato*, *Capito*, *Veiento* o *Fronto*, noms corresponents a magistrats romans documentats en datacions consulars, o, per l'altra, podria considerar-se que correspon, en realitat, a part de dues paraules, la primera amb el final de un gentilici en *-tus*, tot i que no són massa habituals entre els *nomina* llatins,⁷ i la segona amb l'inici d'un cognom iniciat amb *Ne-*, per exemple, *Nepos* o *Nepotianus*. Aquesta interpretació permetria identificar en aquesta primera línia el destinatari del monument en datiu.⁸ També es possible considerar que la primera part amb *-to* podria correspondre a l'expressió *ex testamento*, de la qual dependria el nom personal en genitiu iniciat amb *Ne-*.

Quant a la segona línia, la resta de la paraula que precedeix la interpunció sembla que correspon a un altre nom acabat en *-tius*, un gentilici, per exemple, *Arruntius*, *Domitius*, *Pontius*, *Lucretius*, *Terentius*, etc. o, tot i que menys probable, un cognom, per exemple, *Attius*, *Rantius*, *Quinctius*, *Tertius*, etc.. També podria ser un nominatiu, tipus *Ambatio* o *Philematio* (femení), en aquest cas, referit a la persona que hauria encarregat el monument —sobreenentent un verb tipus *fecit*.⁹

En conclusió, malgrat l'escassetat del text conservat, la monumentalitat del bloc permet descartar molt probablement l'opció de la datació consular i proposar, en canvi, que es tracti d'una inscripció de tipus funerari, probablement part d'un mausoleu associat a una de les vil·les identificades en el territori. La grandària de les lletres ho confirma. D'altra banda, destaquen els trets paleogràfics que permeten datar la inscripció en època augustiana o tiberiana. En qualsevol cas, sigui una fórmula onomàstica o eventualment una disposició testamentària, el personatge recordat a la primera línia seria un dels primers terratinents documentats a la zona, potser un ingenu d'origen itàlica (Rodà 2011). Menys segura és la identificació del segon personatge i la seva funció. La troballa és especialment important per l'antiguitat del

⁷ Una consulta a l'índex invers del repertori Solin / Salomies (1994: 283) permet comprovar que les opcions són poques i estranyes, moltes dubtoses.

⁸ Això no obstant, en una fórmula onomàstica sobtaria l'absència de la filiació o del patronímic, en cas dels lliberts, tot i que en una cronologia alta i en un context privat podria ser prescindible.

⁹ Cerques realitzades a les bases de dades online (*EDCS - Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby*) i als repertoris onomàstics (Solin / Salomies 1994, Abascal 1994).

document, en un territori com és *Iluro*, tan vinculat amb la producció del vi i a l'arribada de les primeres onades d'itàlics assentats al territori laietà (Prevosti 1981, Olesti 1995, Martínez 2005, Járrega 2016, Garcia 2017).

Inscripció localitzada en el mur del temple parroquial de la Santa Creu de Cabrils
(Foto: Laura Bosch).

BIBLIOGRAFIA

- ABASCAL (1994): Juan Manuel Abascal Palazón, *Los nombres personales en las inscripciones latinas de Hispania*. Murcia: Universidad de Murcia.
- BOSCH (2017): Laura Bosch Martínez, «Les grutes de Cabrils. Una nova aportació a l'arqueologia subterrània (I part)», dins *XXXIV Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria, p. 109-132.
- BOSCH (2018): Laura Bosch Martínez, «Les grutes de Cabrils. Una nova aportació a l'arqueologia subterrània (II part)», dins *XXXV Sessió d'Estudis Mataronins*. Mataró: Museu Arxiu de Santa Maria, p. 149-164.
- GALBANY (2006): Jordi Galbany i Planas, *Els meus records de Cabrils; una aportació a la seva història*. Argentona: La Impremta d'Argentona.
- GARCIA (2017): Joaquim Garcia Roselló, «Gènesi, fundació i període republicà de la ciutat romana d'Iluro (Hispania Citerior)», *Laietània*, 19, p. 17-447.
- JÁRREGA (2016): Ramón Járrega Domínguez, «Personajes foráneos en la epigrafía de las ánforas Pascual 1 Oberaden 74. Aproximación a los cambios en la producción vinaria en la Hispania citerior en época de Augusto», *Dialogues d'Histoire Ancienne*, 42/2, p. 155-190.
- OLESTI (1995): Oriol Olesti, *El territori del Maresme en època republicana (s. III-I aC). Estudi d'Arqueomorfologia i Història* (Premi Iluro 1994). Mataró / Barcelona: Caixa d'Estalvis Laietana / Rafael Dalmau.
- PREVOSTI (1981): Marta Prevosti Monclús, *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro* (Premi Iluro 1980). Mataró / Barcelona: Caixa d'Estalvis Laietana / Rafael Dalmau.
- RODÀ (2011): Isabel Rodà de Llanza, «Imago mortis. El componente itálico en el mundo funerario de Tarraco y Barcino», dins D. A., *Mors omnibus instat: aspectos arqueológicos, epigráficos y rituales de la muerte en el Occidente romano*. Madrid: Liceus, Servicios de Gestión y Comunicación, p. 233-254.
- SOLIN / SALOMIES (1994): Heikki Solin / Olli Salomies, *Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum, Editio noua addendis corrigendis que augmentata*. Hildesheim: Olms-Weidmann.